

A magy angol divat avagy az írástudók felelőssége

A nyelv mint társadalmi képződmény a többi társadalmi jelenséggel kölcsönhatásban fejlődik. A gazdasági, társadalmi átalakulások új meg új társadalmi jelenségeket hoznak létre, ezek pedig mind nagyobb mértékben gazdagították és gazdagítják fogalmaink körét. Ez a folyamat a nyelvek szókincsének állandó gyarapodásához vezet. A népek érintkezése, egymás szokásainak, foglalkozásának átvétele egyben az ezekhez kapcsolódó szavak vándorlását is jelenti. A közlekedés meggyorsulása, a népek érintkezési formáinak megsokasodása felgyorsította a nyelv közötti hajszalcsövesség folyamatát is.

A mai időkben a tudomány, a technika gyors fejlődése, az élet minden területén jelentkező új fogalmak próbára teszik a nyelvek hajlékonyságát, az új kifejezésre irányuló képességét. A magyar nyelv is jól megfelel e feladatának, s könynyedén jelöli meg az új fogalmakat. Hivatkozunk most csupán a *mesterséges holdra*, *műholdra*, vagy az olyan kifejezésekre, mint például az *agy-ostrom*, amely ügyes szó szerinti fordításban teljes fogalmi hűséggel magyarítja a csoportos ötletgyártás angolul *brain storming*nek nevezett hatékony eszközét

Nem minden új fogalmat tudunk azonban szösszetételekkel, szókapcsolatokkal vagy akár új szavak alkotásával kifejezni. Ilyen esetben átvesszük az idegen szavakat, s ezek — ha elterjednek — jövevényszavakként gazdagítják nyelvünk szókincsét. Ez a nyelv mozgástörvényeinek megfelelő folyamat. Nem vagyok purista, s vallo, hogy a fejlődés igényelte szóátvételek gazdagítják a nyelvet. A *kibernatika* éppen úgy közel áll hozzám, mint a *gimnázium* vagy *telefon*. Csak üdvözölni tudom azokat, akik a *lézert*, a *kvazárt*, a *kvarkot* s sok más szakkifejezést ilyen és ehhez hasonló formában meghonosították. Nem kifogásolhatók az olyan idegen szavak, mint a *pozitron* vagy *telemetria*, hogy e vonatkozásban csak úgy találomra hozzak fel egy-két példát.

Az idegen szavaknak a kikerülhetetlen és szükséges mértéket meghaladó behatolása azonban nem gazdagítja, hanem szegényíti, szűrkíti a nyelvet, főképpen azzal, hogy elúzi a használatból az anyanyelv sok és árnyalt jelentésű szavát.

A dolgok természetéből következőleg az idegen szakkifejezések sokkal nagyobb mértékben hatolnak be a szaknyelvbe, mint a köznyelvbe. A szaknyelvből viszont sok kifejezés hamar átmegy a köznyelvbe, és itt az idegen szavakkal már szélesebb körben élnek, mint a szaknyelvben. Ezért szaknyelvben és köznyelvben¹ egyaránt, határozottan érvényesülnie kell a tudatos nyelvhasználat parancsának: idegen szót, idegen kifejezést csak abban az esetben vegyünk át, ha semmiképpen sem sikerül az új fogalomra megfelelő magyar szót találnunk vagy alkotnunk. Az átvett szó is öltönn lehetőleg az átvevő nyelv szabályainak megfelelően megváltozott alakot. Változatlan átvételnek csak akkor van helye, ha az idegen szó anyanyelvi alakban nem fejezhető ki.

Az idegen szavak átvételének, illetőleg használatának alapvető szabályait azért tartottam szükségesnek felemlíteni, mert az utóbbi időben az indokolatlan szóbe-

¹ Szándékosan figyelmen kívül hagyom a jassz-nyelv, vagy mint ma szívesebben mondanám, a vagány-nyelv kérdését, amely ugyan valóságos gyűjtőmedencéje nemcsak a mesterségesen képzett, hanem az idegen szavaknak is, de sok különleges vonása következtében külön elbírálás alá esik.

hatolások olyan mértékű elburjánzásának vagyunk tanúi már a mindennapi érintkezési nyelvben is, amelyek mellett nem mehetünk el szó nélkül. A következőkben néhány szaknyelvi és köznyelvi példán igyekszünk rámutatni ezekre a tünetekre.

A szükségtelen computer

Immár közhely számba megy, hogy a matematika egyre több és a legkülönbözőbb tevékenységi területen játszik meghatározó szerepet. Ezzel összefüggésben a kibernetika is egyre nagyobb befolyásra tesz szert. E két, hovatovább mindennapos gyakorlattá váló tudományág művelése s érvényesülése az elektronikus számítógépek mind szélesebb körben való alkalmazásához vezetett. A magyar nyelv kiváló kifejezőképességét dicséri, hogy ezek megjelenését követően rögtön feltűnt az *elektronikus számológép* kifejezés. Ezt rövidesen követte az igen jó leleményű *elektronikus számítógép*, amely tartalmilag pontosabban fejezi ki ez okos gépek fogalmát. Egyben határvonalat húz a régifajta egyszerű, csupán alpműveleteket végző számológépek s a ma már negyedik nemzedékben tökéletesedő magas fokú számtani műveletek elvégzésére képes újfajta gépek között. Az „elektronikus számítógép” kifejezés hamarosan polgárjogot nyert.² Ezért meglepő és indokolatlan, hogy amikor megfelelő, általánosan elfogadott magyar kifejezéssel meg tudjuk jelölni e gépeket, egyszerűen terjedni kezd ezek eredeti angol elnevezése, a *computer* is, legújabbban helyenként már magyar helyesírással, mint *komputer*.

A szóban forgó gépek elnevezése az egyes nyelvekben általában az angol „computer” szó lefordításával vagy fogalmi megfelelőjének alkalmazásával alakult ki. A román nyelvben például először ugyancsak a magyarral teljesen azonos értelmű *mașină electronică de calcul* jelentkezett, később követte ezt a rövidebb, de tartalmilag ugyancsak megfelelő *calculator electronic*, újabban pedig a franciához hasonló *ordinateur*. A francia nyelvben két kifejezés vált általánossá, a *calculateur* és az *ordinateur*. A kettőt általában azonos értelemben használják, de helyenként különbséget tesznek a „calculateur” és az „ordinateur” között. Az utóbbin a nagyobb teljesítményű, bonyolultabb gépeket értik.

A román és a francia nyelv latinsága teszi lehetővé és érthetővé az azonos szerkezetű szóképzéseket. A „calculator” és az „ordinateur” nem idegen test a román nyelvben, mint a „computer” a magyarban.

A francia szóhasználatot még a nagy amerikai számítógépgyártó cégek is (például a Bull General Electric), nyilván kereskedelmi érdekből, annyira tisztelgetben tartják, hogy a francia lapokban közzétett egész oldalas hirdeteikben még véletlenül sem használják a „computer” szót. Ha pedig valamely vállalat — mint ezt a Korunk 1968. 3. számában tallózza — a számítógépek fogalmának megjelölésére nem tartja alkalmasnak a jelenleg használt francia kifejezéseket, akkor nemcsak a francia nyelvben kell új után kutatni, hanem az angolban is. A „computer” ugyanis — mint a továbbiakban látni fogjuk — semmivel sem több, mint a „calculateur”, vagy más nyelvbéli megfelelői.

A német nyelvben az elektronikus számítógép fogalmának kifejezésére az *elektronische Rechenmaschine*³ mellett az *Elektronenrechner* kifejezést használják. A német nyelvterületen a „computer” leginkább Nyugat-Németországban járatos, ami nem csoda, ha arra a gazdasági, politikai és ideológiai befolyásra gondolunk, amellyel az Egyesült Államok ott rendelkezik.

Az „elektronikus számítógép” kifejezésnek a „computer”-rel való felcserélését nem indokolja, hogy kéttagú. Ilyen két, sőt több tagú kifejezés sok van mind a szaknyelvben, mind a köznyelvben. A nyelvi jelenségek ismert mozgásából következőleg azonban egyáltalában nem kizárt, hogy az „elektronikus” jelző idővel lekopik, s marad csak a *számítógép*, mint ahogy már több helyen így is jelentkezik. Ugyanez a folyamat megy végbe a román nyelvben is. Román szövegben több helyen olvastam csupán a *mașină de calcul*-t vagy *calculatort* jelző nélkül.

A „számítógép” kifejezés a magyar nyelvben is tökéletesen alkalmas az új okos gép fogalmának kifejezésére, mint ahogy a franciák is a régi nyelvi kifejezőeszközök átértékelésével minden további jelző nélkül „calculateur”-t vagy „ordinateur”-t mondanak. A *számítógép* ugyanis szó szerint, pontosan és teljesen ugyan-

² Nem hiszem, hogy a még ajánlott, jószándékú, különben találó logikai automata a közhasználatban felvehetné vele a versenyt.

³ Lásd például: *Kleine Enzyklopädie, Technik*. Leipzig, 1966.

azt jelenti, mint a román *calculator*, a francia *calculateur* s mindezek közös angol forrása, a *computer*⁴.

A „computer“ fogalmát tehát értelmileg tökéletesen fedi a „számítógép“. Ha pedig az idegen szó nem mond olyant, amit magyarral nem tudunk pontosan kifejezni, mi indokolja az átvételét? Egyszerű volna a felelet, ha előbb terjedt volna el a „computer“, s azután kellene megfelelő magyar kifejezést a közhasználatba bevinni, mint ez más fogalmak megjelölésekor előfordult. Itt azonban fordított az eset. Előbb vált általánosan elfogadottá az „elektronikus számítógép“ kifejezés, s csak azután kezdtek ügýkødni a „computer“ elterjesztésén. Tehát nem természetes folyamattal, hanem mesterséges, vagy ha úgy tetszik, mesterkelt szóhasználat-tal állunk szemben. A francia nyelv nem vette át a computert, pedig rokon az angollal.⁵ A legújabb kiadású angol—román mýszaki szótár⁶ szerint a „computer“ románul nem „computer“, hanem „calculator“. Ne legýnk pápábbak a pápánál. Ha a román nyelvnek jó a román kifejezése, a franciának a francia, a németnek a német, a magyar nyelvnek sincs szükségé az angol kifejezés szolgái átvételére.

Röviden még csak arra utalok, hogy az idegen szavak indokolatlan használata fogalomzavart is okoz. Ez pedig újabb igen nyomós érv amellet, hogy ne használjuk a megöly divatos idegen szót sem, hanem azt az anyanyelvit, amit mindenki megért. A számítógép e vonatkozásban is szolgáltat tanulságot. Amikor a *Korunk* szerkesztésében szövé tettem a „computer“ szó használatát, kiderült: egyesek abban a hiszemben voltak, hogy a computer nem azonos az elektronikus számítógéppel, hanem attól különbözõ, valami másfajta, annál több, okosabb gép. Egy éppen számítógépközpon-tban dolgozó barátom ugyanebben a hitben volt. Ha ez a fogalomzavar előfordulhatott a szerkesztésben s egy szakembernél, annál nagyobb zavar keletkezhet a széles olvasó közönség körében.

Story és társai

Amit előbb a computerrel kapcsolatban mondtam, áll az egyéb területeken divatoskodó angol szavakra is.

A magyar nyelv alkotóerejét, nyelvi öntudattal rendelkező, jó nyelvérzékű szakembereink találekonyását dicséri, hogy a jövevények számára hamarosan akadtak kiváló megfelelők. Sok esetben nincs is szükség új kifejezésre, mert az a fogalom, amelyet a divatos idegen szó takar, éppen olyan jól, ha nem jobban, kifejezhető meglevõ szavainkkal. A már felhozott példákhoz hadd tegyem hozzá itt az *agy-szivattyúzást*, vagy a még jobb *agy-elszívást*, amely szemléletesen fejezi ki az angolul *brain drain*-nak mondtott ama művelet lényegét, amellyel főleg az Egyesült Államok — sportkifejezéssel élve — elszípkazza a többi fejlett ipari államból az ott kiképzett szakembereket. (Javaslom is az *agy-szípkázás* kifejezés használatát, mert ez kissé gunyoros kicsengésével utal e művelet legtöbbször nem éppen tisztességes hátterére is.)

E példákat csak a szemléltetés kedvéért hoztam fel. Azért, hogy ezekkel szembeállítva jobban észrevegyük az angol szavak felületen, nyakló nélküli használatának szükségtelen voltát.

Itt van például a *story*, sőt *sztori*, mert az utóbbi időben már ezt is kezdik magyar helyesírással írni. A divaton, a sznobságon kívül az ég világán semmi sem indokolja, hogy a tartalmilag és hangulatilag is megfelelő magyar *történet* szót a „story“-val helyettesítsük. Idegenségén túlmenően a „story“ hangzása is komor, tompa, szürke. Bennem zavaros áradat képzetét kelti, amely oly remek magyar szavakat mos el, mint az említett *történet* vagy *elbeszélés*, *eset*, avagy a rég meghonosodott *historia*. Hadd emlékeztessen az angol szó imádóit arra, hogy annak eredete is ebben a jó hangzású latin kifejezésben van. Még annyit, hogy magyarul a regényeknek, elbeszéléseknek, színdaraboknak, filmeknek sincs „story“-juk, hanem *tárgyuk*, *tartalmuk*, *cselekményük*, de leginkább *meséjük* van.

Több esetben vetélkedés folyik a betolakodó idegen szavak s helyes megfelelők között.

⁴ A „computer“ a compute igéből származik, amelynek jelentése: számolni, számítani, kiszámítani, felbecsülni.

⁵ Az angol nyelv angolszász alapon rendkívül gazdag latin felépítménnyel rendelkezik. A „compute“ ige is a latin computare igéből ered.

⁶ *Dicționar tehnic englez-român. București, 1967.*

Remélem a *teenager*-t meghonosítani akaró kísérleteket eleve kudarcra ítéli a *tizenéves*, vagy az újabban megjelent, népi gyökerű *tíz-egynéhány éves* kifejezés. Mindkettő kitűnő s jól példázza, hogy valóban kis fáradsággal ki lehet alakítani az idegen szavak pontos magyar megfelelőjét, ha már éppen azt hisszük, hogy erre szükség van. Ámbár tudja isten, hogy éppen a *teenager*-rel kapcsolatban kell-e új kifejezés? *Serdülő* szavunk nem jellemzi jól a szóbanforgó életkori és társadalmi állapotot?

Amennyire megállapíthattam, a *musical* és a nagyon kifejező *zenés játék* között e pillanatban a küzdelem még döntetlen. Bízom benne, hogy a „zenés játék” győz, neki szurkolok (már régóta nem drukkolok).

Az előbbieknél sokkal súlyosabb a helyzet a *hobby*-val, amely mint valami megdühödött Jolly Joker űzi ki a mindennapi szóhasználatból az oly pompás, zamatos, árnyalt kifejezéseket, mint a *kedvtelés*, *időtöltés*, *szenvedély*, vagy akár a *vesszőparipa*, hogy csak ezeket említsem, amelyek oly találóan fejezik ki a különféle szórakoztató időtöltések lényegét s változatosságát. Ha valaki mindenképpen idegen eredetű szóval akarja kifejezni magát, kéznél van a *passzió*. Ebből a szempontból sincs szükségünk tehát újabb behozatalra. S vannak olyan elfajult szenvedélyek is, amelyek *bogarakká* válnak, vagy amelyek jellemzésére bármilyen idegen nyelvből hiába keresnénk olyan ízes, igen megfelelő kifejezést, mint a *hóbort*, amely hangzásban közel áll a dédelgetett „hobby”-hoz. Különbözik jól jellemzi a hobbyskodók hóbortját, vagy ha ezt is idegenből jött szóval akarjuk kifejezni: *mániáját*.

Az írástudók felelőssége

A mondottakból világosan kitűnik, hogy nem a természetes folyamat eredményeképpen nyelvünkben meghonosodó, szükségszerű, társadalmilag igényelt idegen szavak ellen emelek szót, hanem a dugáru ellen. Fel kell figyelniünk a csempészáru egészségtelen áradatára, mert növekedőben van. Itt az ideje, hogy útját álljuk. Ne akarjuk nyelvünket erőszakoltan és feleslegesen magyargollá változtatni. A franciák is erőteljesen küzdenek a francia-angol fura keveréknyelv ellen, amelynek ők találóan a *franglais* nevet adták. Ennek mintájára követtem el a sajnálatosan mindjobban körvonalazódó magyar-angol, újszerűtű makaróni nyelv megjelenésére a *magy angol* szót. (*Makaróni nyelvnek* nevezték annak idején azt a magyar-latin-francia-német keveréknyelvet, amelyen a múlt század első évtizedeiben a pesti szalonok sznobjai, kényeskedői csacsogtak.)

Tudom én azt, igen jól tudom: a kifogásolt szavak használatában nagy szerepe van a divatnak. De azt is nagyon jól tudom, a divatot is irányítják. A szociológusok a megmondható, milyen tudatos irányítás áldozatai azok, akik azt hiszik, önkéntesen hódoltak be valamilyen divathóbortnak.

Meggyőződésem szerint a divatos szavak ellen is a győzelem bizonyosságával vehetjük fel a harcot. Az idegen kifejezéseknek magyarokkal való sikeres helyettesítésénél most nem a hajdani nyelvújításra hivatkozom. Más példát említek arra, hogy a határozott fellépés, a helyes, céltudatos munka a nyelvi divat terén is milyen nagyszerű eredményeket hozhat. Az eddig érintettektől egy kissé távolabb eső területre hivatkozom, olyanra, amelyen különösképpen érvényesül a kor divatja, és sokkalta nagyobb szenvedélyeket kavart fel, mint bármely, mégoly általános divatörület. A sportról van szó. Nos, ezen a valóban nehezen befolyásolható területen a két világháború között lelkes sportújságírók, sportemberek és nyelvészek sikeresen magyarították meg a kifejezések jó részét. Ma már például a *rajt*, a *hátvéd*, vagy *fedezet* tökéletesen feledtetni, hogy régebben ezeket csak *start*-nak, *bekkn*-nek, vagy *half*-nak mondtuk. (Ha már a sportnál tartunk, felrovnom, milyen könnyelműen írnak újabban különösen motoros vagy autóversenyekkel kapcsolatban *rallyt*, vagy franciás alakban *rallye*-t. Az alkalomnak megfelelően használt *verseny*, *körverseny*, *országúti verseny* vagy *akadályverseny* jobb, hívebb kifejezője a különböző versenyformáknak, mint az idegen szó. Az egyes esetekben szükséges „motoros” jelző vagy „autó” előtag az idézett kifejezésekkel jól megfér.)

Az idegen sportkifejezések annak idején mélyebb gyökereket eresztettek, mint ma a computer és társai, s a magyar szavak összehasonlíthatatlanul szélesebb körből szorították ki őket, mint amelyben ma ezek a még viszonylag új idegen szavak forognak. A nyelvi utak örállásaiban levők tehát a siker minden reményével láthatnak hozzá a nem kívánatos jövevények kiszorításához s újabbak beszivárgásának megakadályozásához.

A nyelvi őrhelyek elsősorban a szerkesztőségek. A hír- és ismeretközlő eszközök a mai társadalomban eddig soha nem tapasztalt módon befolyásolják az embereket. Ez ma már annyira nyilvánvaló, hogy fölösleges a tömeglélektan, a reklámpszichológia és az ilyen irányú szociológiai kutatások eredményeire hivatkoznunk. A folyóiratokban, napilapokban leírt, a rádióban elhangzó szó széles körben hat, gondoljuk meg tehát jól, mit írunk le és hogyan. A kinyomtatott, a rádióban elhangzott szónak megvan a becsülete. Bizony mondom, az őrhelyeken dolgozó irástudók döntő mértékben felelősek a magyarral divat terjedéséért. Ha az olvasó a *Korunk* hasábjain olvassa a „computer“-t, meggyőző erővel hat rá pusztán az a tény, hogy a kifejezést itt olvasta. A lap nagy tekintélye fémjelzi a helytelen szóhasználatot. Az olvasó meg van győződve arról, hogy a szerkesztőség nemcsak technikailag szerkeszti a lapot, hanem az ott dolgozó széles látókörű, felkészült, jó nyelvérzékkel, nyelvi készséggel bíró, nyelvtudományi ismeretekkel felvértezett, anyanyelvünk szeretetétől áthatott szerkesztők nyelvi szempontból is megnézik a közlésre adott anyagot.

Amikor fentebb „Korunk“-at írtam, nemcsak e lap szerkesztőségét értettem, hanem minden folyóirat, hetilap, napilap, könyvkiadó és a rádió szerkesztőségére is gondoltam. Az ezekben dolgozó nyelvi divat irányítóknak kell ellenőrizniök a nyelvi folyamatok minden olyan csatornáját, útját, amelyen az idegen szavak a kellő ellenőrzés hiányában betolakodhatnak. Ebben nyilván nagy szerepük van azoknak a mozgásoknak, amelyek a tudatos beavatkozás hatókörén többé-kevésbé kívül esnek. Mégis állítom, hogy ezek jelentősége, kihatása nagymértékben csökkenthető, ha van kellő nyelvi tudatosságunk s határozottságunk a helytelen nyelvi divattal való szembenállásra.

A szerkesztőségek fordítsanak fokozottabb figyelmet a nyilvánosságra bocsátott anyag nyelvi kifejezőmódjára, s érvényesítsék messzemenően a helyes, közérthető, szabatos szóhasználat követelményét. Ha a gazdasági tevékenység területén, tudományban, művészetben, sportban s általában a társadalmi élet bármely vonatkozásában új jelenségek, fogalmak mutatkoznak, s ezek kifejezőiként idegen szavak jelentkeznek, ne engedjenek a sznobság, a kényelmesség csábításainak. Igyekezzenek nyelvünk története folyamán kialakult hajlékonyságát, egyszerű kifejezőkészségét kihasználva, megkeresni az idegen szó magyar megfelelőjét. Az idegen kifejezéseket csak akkor adjanak szabad utat, ha lefordíthatatlan, vagy ha a fogalom, amelyet kifejez, magyar szóval nem adható vissza. Ha szerkesztőségeink ezen a téren jobban megállták volna a helyüket, ma nem lehetne és kellene magyarul divatról írni.

Minden tollforgatónak tudatosan kell törekednie arra, hogy mondanivalóit megfelelő magyar nyelvi köntösbe öltöztesse, fejlessze nyelvi kifejezőkészségét, fokozza a nyelvi igényességet, keresve keresse a szebb, jobb magyar kifejezéseket. Ezek használata elősegíti a helyes fogalmi gondolkodást s a szabatos fogalmazást is. És kérjük nyelvészeink segítségét, közreműködését is. Erre mind a szakembereknek, munkatársaknak, mind a szerkesztőségeknek szükségük van. Nyelvünk törvényszerűségeinek ismeretében ők igazíthatnak el bennünket olyan kérdésekben, amelyekben tájékozatlanságunk vagy nyelvérzékünkben való gyakran indokolatlan bizodalunk következtében helytelen következtetésekre jutnánk.

Csákány Béla

Hozzászólás a szívátültetés és humanizmus kérdéséhez

A szívátültetés kérdése nem választható el azoktól az embereken első ízben alkalmazott gyógyító (gyógyszerek, műtétek), diagnosztikus (vizsgáló eljárások) vagy megelőző eljárásoktól (oltások), amelyek előbbre viszik az orvostudományt. Ha egy ún. etikai vagy deontológiai kódexben kellene ezen eljárások legáltalánosabb szabályait röviden összefoglalni, 3 fogalmat különböztetnék meg: emberkísérleteket, terápiás cél nélküli és terápiás célú klinikai kísérleteket.

Véleményem szerint az *egészséges ember mesterséges megbetegítése*, vagyis a szorosabb értelemben vett *emberkísérlet* megengedhetetlen, vagyis tilos. Az orvosi

etika súlyos megsértését jelenti, ha ilyen kísérlet erőszakkal, zsarolással, fenyegetéssel történik, vagy ha a kísérletnek alávetett személy, beszámíthatatlan, magatehetetlen, öntudatlan vagy félrevezetés (csalás) áldozata.

A *klinikai kísérletre* csak az érdekelt személy megfelelő felvilágosítása után adott önkéntes beleegyezésével kerülhet sor. A klinikai kísérletek legáltalánosabb szabályai az orvosi etika alapelvének vannak alárendelve: „Primum nil nocere“ vagy pozitív megfogalmazásban „Mindent meg kell tennünk a beteg érdekében“. Ilyen kísérletekre csak akkor kerülhet sor, ha olyan biztató laboratóriumi, állatkísérleti és egyéb, tudományosan ellenőrzött tények birtokában vagyunk, amelyek emberen is sikerrel kecsegtetnek. E kísérletek objektív és szubjektív feltételei: jól felszerelt klinikai kórház, magas tudományos képzettségű és erkölcsi tekintélyű szakemberek. A kísérlet kockázata arányos kell hogy legyen az elérendő és várható eredménnyel. Megelőző intézkedésekkel minimálisra csökkentendők a kísérlet veszélyei, káros következményei. Állandóan kéznél kell lennie a veszélyt vagy szövődményt elhárító megfelelő kezelési eljárásnak.

Etikai szempontból a *terápiás cél nélküli klinikai kísérlet* csak akkor végezhető, ha előreláthatóan semmi komoly kockázattal nem jár. A kísérlet megszakítandó az alany kérésére vagy akkor, ha felmerül egészségének, testi épségének veszélyeztetettsége.

Terápiás célzatú klinikai kísérleten értjük a beteg emberen első ízben alkalmazott gyógyszeres, sebési vagy egyéb eljárást.

A már említett elvek mellett hangsúlyozzuk, hogy erre a gyógyító kísérletre csak olyan beteg választható ki, akinél a betegség súlyossága arányban van az új eljárás kockázatával. Más szóval az új eljárás képviselte kockázat ne haladja meg súlyosságban az alapbetegség vagy az eddig ismert gyógyeljárások veszélyeit.

Szövet- és szervátültetéseknél a már említett szabályokon kívül figyelemmel kell lenni a következőkre:

Ha a biológiai anyagok holttestből származnak (így vér, csont, bőr, szaruhártya), kiemelésük sürgős, így hát közvetlenül a biológiai halál beállta után történjék. Utóbbi időpontját orvosi bizottságnak kell megállapítania, megindokolva egyúttal az eljárás szükségességét. Megszerzendő ilyenkor annak a hozzátartozónak beleegyezése is, aki jogos az elhunyt holttestével rendelkezni. Ha az átültetendő szövetet, szervet, élő személytől nyerik, akkor mind az adó (donor), mind a kapó (receptor) részéről felmerül a beleegyezés és a kockázat kérdése.

Az orvos tartózkodjék attól, hogy nyomást gyakoroljon a donorra elhatározása kialakításában. Ugyanakkor elfogadhatónak tartjuk jogi és erkölcsi szempontból egyaránt a donor azon óhaját, hogy bizonyos kockázatot vállaljon személyét illetően, azzal a szándékkal és tudományosan alátámasztott reménnyel, hogy hozzá közel álló személyt megmentsen a biztos haláltól.

A donort lélektani vizsgálatnak kell alávetni, és csak olyan fogadható el, aki teljes lelki egyensúlyban van, érett megfontolás, komoly érvek alapján határozott. Kizárandók azok a donorok, akiknek elhatározása kóros jellegű, vagy ellenőrizetlen érzelem hatása alatt jelentkeztek szervadóknak.

Általában figyelmet kell fordítani a kapó (receptor) pszichológiájára is. Itt számításba jön a saját testi felépítésének, egyénisége megváltozásának képze, mint lelki trauma, valamint a donornak okozott kockázat miatti lelkiismeretfurdalás.

Ander Zoltán

